
Gasimova, F. (2020) Oğuz ve Kelt Eposlarında Rastlanan Esas ve Yardımcı Tipler, Motifler, *Folklor Akademi Dergisi*. Cilt:3, Sayı:3, 534 – 550.

Makale Bilgisi / Article Info

Geliş / Recieved: 11.03.2020

Kabul / Accepted: 06.12.2020

Araştırma Makalesi/Research Article

OĞUZ VE KELT EPOSLARINDA RASTLANAN ESAS VE YARDIMCI TIPLER, MOTİFLER

Fidan GASIMOVA*

Öz

Sözlü halk sanatının her eserinde, özellikle eposlarda bazen eski dönemlere uzanan katmanları açmak mümkündür. Yazılı kaynakların olmaması nedeniyle bu eski katmanların incelenmesi geniş tarihi-mukayeseli materyalin temin edilmesiyle mümkün olabilir. Oğuz ve Kelt eposlarının incelenmesi bu açıdan büyük önem arz etmektedir. Nitekim Oğuzlarla ilgili birçok önemli tarihi-kültürel olaylara, folklor materyallerine Keltlerde de rastlıyoruz. Bunları incelemekle iki halk arasında ne gibi tipolojik bağlantıların ve sosyolojik ilişkilerin olduğu hakkında az da olsa malumat elde edebiliriz.

Oğuz ve Kelt eposları esas ve yardımcı tiplerin tipolojisi açısından benzerlikler göstermektedir. Bu benzerliklerin en belirgin örneklerini Keltlerde Konhobor, Arthur, Puyl; Oğuzlarda Oğuz, Bayındır Han, Kazan Han gibi hükümdar/hakan tiplerinde görebiliriz. Yine aynı şekilde Keltlerde Kuhulin, Yuk; Oğuzlarda Oğuz, Kazan, Basat, Bamsı Beyrek, Segrek, Uruz gibi kahraman tiplerinde birçok benzerlik görülmektedir. Oğuz ve Kelt eposlarındaki kadın tipleri de birçok ortak özellik ve benzerlik göstermektedir. Eposlarda özel bir role sahip olan kahramanların yardımcılarının tiplerini incelediğimizde Oğuz ve Kelt eposlarında kahramanların yardımcılarının da benzer özelliklere sahip olduklarını görebiliriz. Kazan Han'ın çobanı ile Kuhulin'in arabacısı bu benzerliğe örnek gösterilebilir.

Eposlarda esas ve yardımcı tiplerin tipolojisi sırasında oldukça ilginç detaylarla karşılaşırız. Her iki halkın eposlarında aynı veya benzer öykü ve motiflerin bulunması dikkat çekiyor. Bu motiflere babanın oğulsuzluğu ve tanrıya yalvarışı, kahramanın mucizevi doğuşu, hızla büyümesi, ergenlik çağında yiğitlikler göstermesi, isim kazanması, dövüş silahlarının kullanımını öğrenmesi vb. dâhildir.

Esas tiplerin tipolojisi incelendiğinde benzerlik içerdiği göze çarpan bir başka motif de kahramanın kendisine sevgili araması, kızın kendisine verilmesi için sınavlardan geçmesi,

* Doç.Dr., Azerbaycan Milli İlimler Akademisi Folklor Enstitüsü, Bakü/Azerbaycan, gasimovafidan@yahoo.com, 0000-0002-9795-5932

ve kahramanın evlenmesi motifidir. Keltlerde Kuhulin'in, Oğuzlarda Kanturalı'nın karşısına konulan sınavlar; Bamsı Beyrek'le Kuhulin'in kendi sevgilisinden bir takım nedenlerle ayrı düşüp sonra dönmesi gibi örnekler, evlenme ile ilgili motiflerdeki benzerliklerdendir. Oğuz ve Kelt eposlarındaki benzer motifleri incelerken üzerinde durduğumuz bir diğer motif de Kuhulin ve Bamsı Beyrek'in ölümlerinde olduğu gibi kahramanların halkları için, halklarının birliği veya kurtuluşu uğrunda ölümü göze alması, kahramanın ölümü motifidir.

Makalede Oğuz ve Kelteposlarında rastlanan esas ve yardımcı tiplerin tipolojisini ortaya koyan motiflerin incelenmesi öngörülmüştür. Bu konunun öğrenilmesi tarih ve kültürümüzün birçok eski katmanlarının açılmasına da yardım edebilir.

Anahtar kelimeler: Oğuz, Kelt, epos, tip ve motif, tipoloji.

THE MAIN AND AUXILIARY TYPES, MOTIFS FOUND IN THE OGHUZ AND CELTIC EPOSES

Abstract

In every work of oral folk art, especially in the eposes it is sometimes possible to open the layers dating back to the ancient times. Due to the lack of the written sources, the study of these ancient layers may be possible by looking through the encouragement of the extensive historical-comparative material. The investigation of Oghuz and Celtic eposes is also of great importance in this point. As a matter of fact, we come across many important historical and cultural events related to Oghuz and folklore materials in the Celts. By investigating them, we can get a little bit information of what typological connections and sociological relationships there are between the two peoples.

Oguz and Celtic eposes have similarities in terms of typology of the main and auxiliary types. We can see the most obvious examples of these similarities in the leaders/heads of the state like Conchobar, Arthur, Puyl in the Celts; and Oghuz, Bayindir Khan, Kazan Khan in Oghuz people. Likewise, there are a number of similarities in the types of heroes such as Cuchulainn, Yuk in the Celtic people; Oghuz, Kazan, Basat, Bamsı Beyrek, Segrek, Uruz. There are also many common features and similarities in women's types in Oghuz and Celtic eposes. While examining the types of assistants of heroes having a special role in eposes, we can see that the assistants of heroes in Oguz and Celtic epos have also similar characteristics. Similarity between Kazan Khan's shepherd and Cuchulainn's carter can be an example of this similarity.

We come across quite interesting details while investigating the typology of the main and auxiliary types in the eposes. The existence of the same or similar stories and motifs in the eposes of both peoples is remarkable. These motifs include the father having no son and his praying to God, the miraculous birth of the hero and his rapid growth, demonstrating courage in the adolescence, getting a name, learning the use of war weapons, and others.

While investigating the typology of the main types, another striking motif that includes similarities is the fact that the hero looks for a lover, his courage is tested in order to get the girl and marry her. Exams required from Cuchulainn in the Celtic people and Ganturalı in Oguz people; examples such as Bamsı Beyrek and Cuchulainn's falling apart from their lovers for some reasons and then coming together are the similarities in the motifs related to the marriage. Another motif that we will focus on when examining similar motifs in Oguz and Celtic epos is the death of a hero motif - the death of the heroes for their people, for the unity or salvation of their people, as it is in the death of Cuchulainn and Bamsı Beyrek.

The investigation of the motifs that reveals the typology of the main and auxiliary types found in Oghuz and Celtic eposes is proposed in the article. The investigation of this theme can also help open many old layers of our history and culture.

Key words: *Oghuz, Celt, epos, type and motif, typological.*

Giriş

Eposlar, ait oldukları halkların tarihlerini yansıtmaktadır. Bir halkın tarih ve kültürü hakkında bilgi edinmek için onun tarihinden başka, folklorunu, özellikle de tarihsel verileri yansıtan eposlarını okumak gerekir. Eposlar, kahramanlık idealleşmesi ölçüğünde halkın yaşayan tarihidir. Onun geleneksel imgelerinde halkın kahramanlık, cesaret, özveri, asalet, vatan ve halk için sevgi idealleri tecessüm eder (Jirmunskiy, Zarifov, 1947: 496). Eposların, özellikle de farklı halklara ait eposların araştırılması tarih ve folklor açısından bazı önemli sonuçlar elde etmeye olanak sağlar. Çünkü epos hem tarih hem de folklor içermektedir. Öğuz ve Kelt halklarına ait eposların öykü yapısı, esas ve yardımcı tipler, eposlarda rastlanan ortak motifler açısından incelenmesi bu açıdan büyük önem taşımaktadır. Öğuz ve Kelt folklorunun ve eposlarının incelenmesi tarih ve kültürümüzün öğrenilmesinde bize bazı yeni ipuçları verebilir.

“Sözlü halk sanatının her eserinde, özellikle de halk eposlarında bazen eski dönemlere uzanan katmanları açmak mümkündür. Yazılı kaynakların olmaması nedeniyle bu eski katmanların incelenmesi sadece geniş tarihî-mukayeseli materyalin teşvik edilmesiyle hafifletilebilir” (Jirmunskiy, Zarifov, 1947: 7). Bu yüzden araştırma hem Öğuz, hem de Kelt mitolojik metinlerini, folklor örneklerini, özellikle her iki halka ait eposları kapsamaktadır.

Bu araştırmada ait olduğu halkın tarih ve kültürünü aynı anda yansıtan Öğuz eposlarından Kitabı-Dede Korkut, Öğuz Kağan, Kelt eposlarından Kuhulin ve her iki halkın mitolojisi materyal olarak seçilmiş ve yöntem olarak eposlarda rastlanan esas ve yardımcı tipler, onlarla bağlı motiflerin tipolojisi öngörülmüştür.

Öğuz ve Kelt metinlerinin karşılaştırılması, onlar arasında hayli benzer tarafların olduğunu ortaya çıkarır. Öncelikle şunu belirtelim ki, her iki halkın mitolojisinde, folklorunda, dini inançlarında, merasim-bayramlarında da yakınlık vardır. Örneğin Öğuz eposlarından olan Kitab-ı Dede Korkut bildiğimiz gibi ayrı ayrı boy ve mukaddimedden oluşmuştur. “Öğuznamecilik geleneğinin en önemli eserlerinden olan kitap, ihtiva ettiği atasözü, deyim, ağıt, alkış-kargış örneklerinin yanı sıra, eski Türk gelenekleri, inanışları ve pratikleri ile eski Türk

şiiri ve nesrinin en güzel örneklerini sunması bakımından halk edebiyatı araştırmaları için eşsiz bir kaynaktır” (Oğuz, 2008: 103).

Kelt eposları da ayrı ayrı sagalardan oluşturulmuştur. Kitab-ı Dede Korkut eposunda boyların, gerekse Kuhulinle ilgili sagaların her biri kendi içerisinde bütünlük gösteren bir hikâye izlenimi verir. Boylarda ve sagalarda halkın geleneklerinden, törenlerinden, kahramanların doğuşu, büyümesi, yiğitlikleri gibi konulardan bahsedilir.

Oğuz ve Kelt Eposlarındaki Esas Tipler

Kelt kahramanlık sagaları genellikle Olster dönemine aittir. Bu dönem bilimsel literatürde genellikle Ortaçağ İrlanda edebiyatı örneklerini ifade etmek için kullanılır. Bu dönem sagalarının da esas tipleri hükümdar Konhobar, oğlu Ness, Kuhulin, Konall Kernah, Leare Buadah ve başka kahramanlardır ki, onlar da İrlanda'nın Olster (Ortaçağ'da Ulad) eyaleti ile bağlantılıdır. Ulad dönemi olaylarının yaşandığı yer Kral Konhobar'ın konutu olan Emayn Maha'ydı. Bu dönem sagalarından hacim olarak en büyüğü Öküz Kualngen'in Çalınması sagasıdır (Uladskiy çikl, https://ru.wikipedia.org/wiki/Уладский_цикл). Bu dönem mitolojik dönem ile tarihsel dönem arasında bulunur. Arkeolojik materyaller, sagalarda sözü geçen yerlerin ve karakterlerin çoğunluğunun o dönemde İrlanda'da gerçekten var olduğunu söyler (Şirokova, 2005: 44).

Kelt eposunda da Oğuz eposunda olduğu gibi bir dizi hükümdar tipleri vardır. Konhobar, Arthur, Puyl Keltlerde; Oğuz, Bayındır Han, Kazan Han ve benzerleri Oğuzlarda rastlanan hükümdar tipleridir.

Bahadır tiplerine örnek olarak Oğuzlarda Oğuz, Kazan, Basat, Bamsı Beyrek, Segrek, Uruz; Keltlerde Kuhulin, Yuk ve başkaları verilebilir.

Eposların esas kahraman tipleri özellikle dikkat çekmektedir. Dede Korkut, Oğuz Kağan ve Kuhulin eposlarında esas kahramanların doğuşu, kahramanlık gösterdikten sonra ad kazanması, yiğitlikleri, evlenmesi, halk ve vatan sevgisinin göstergesi olan sahneler bir birine çok yakındır. Sırasıyla bunları gözden geçirelim.

Mucizevi Doğum Motifi

Mucizevi doğum motifi, Oğuz ve Kelt eposlarındaki ortak motifler arasında en başta gelir. Özellikle masalarda bulunan bu motif, mitolojik

metinlerin temelini oluşturur. Oğuz ve Kelt eposlarında esas kahramanın mucizevi menşeyi ve doğuşunun karakteristik özellikleri neredeyse bir biri ile aynı denilebilecek derecede benzerlikler gösteriyor. Genel olarak, kahramanın mucizevi doğuşu hakkında çok sayıda fikir vardır. Eposlardaki mucizevi doğuş mitlerden gelmektedir.

Türk mitolojisinde de, insandan türememiş insanlar görülmektedir ki, bunlar tanrı ve tanrıçalardan, başka canlı yaratıklardan, yahut tabiatta mevcut başka varlıklardan meydana gelmişlerdir. Kurt şekline girmiş tanrıdan, tanrıçadan, tanrı tanınan bir dağdan, kurttan ve geyikten, köpekten, ağaçtan, testiden, dolu tanesinden, köpüklerden, denizden (Uraz, 1967: 95).

Mucizevi doğum masallarda, birkaç değişik türde görülür. Efsunlama ile doğum, içilmiş sudan doğum, ölenin dönüşü gibi doğum, sobadan doğum, yenen kalıntılardan doğum, balıktan doğum, yapılan insanlar olarak gruplandırılabilir (Propp, 1976: 205-240).

Folklor ürünü türlerde, özellikle masallarda, bulunan mucizevi doğum türlerinden bazıları, eposlarda kendini gösterir. Oğuz eposlarına baktığımızda, bunlardan birkaçıyla karşılaşırız. Daha yoğun bir şekilde rastlanan ışıktan doğum motiftir. Bunun bir örneği olarak, Oğuz Kağan eposundaki ışıktan doğumu gösterebiliriz. Oğuz Kağan eposunda Oğuz'un gökten inen ışıktan mucizevi şekilde doğmasından bahsedilir ki, bu da malum mitolojik motiftir. Böylece Oğuzun doğuşu mitolojik bağlam içerisindedir (Beydili, 2003: 285). Eposta Oğuz, Ay Hakan'ın oğlu olarak gökten yere indirilir (Bayat, 1993: 124).

Tanrının oğlu olarak doğmak, Kelt eposlarında da kendini gösterir. Eposun bir varyantında Kuhulin'in Güneş tanrısı Lugh'un oğlu olduğu söylenir. Bu varyantta Setanta'nın doğumu şöyle tasvir edilir: "Güneş tanrısı Lugh, sinek biçimine girip Kral Konhobor'un kız kardeşi Dehtire'yi ziyaret eder. Dehtire, sineği yutar ve sonucunda Setanta ismini verdiği bir oğlan doğurur" (David A. Leeming, 2017: 167).

Sinek, birçok halkın mitolojik metinlerinde ruh rolünü oynar. Sahada folklor örnekleri derleme çalışmaları yapanlar, anlatıcıların zaman zaman sinekten ruh olarak bahs ettiğini görmüşlerdir. Sinekle ilgili anlatılan mitolojik metinde sinek bir ruh rolünü oynuyor ve kadın sinekten hamile kalıyor (Şarur folklor örnekleri, 2018: 59).

Görüldüğü gibi hem Oğuz, hem de Kuhulin ışıkla, ateşle bağlantılı şekilde doğar. Eski Türklere olduğu gibi Keltlerde de ateş kutsal sayılmıştır. Keltlerin folklor metinlerinde de görüldüğü gibi, onlar da “ateş”e çok değer verirlerdi. Tek tanrının simgesi olarak gördükleri güneşten esinlenerek kendilerine “ışık çocukları”, “ateş çocukları” derlerdi. Güneşin kuvvet, saldırganlık, genişleme ihsan ettiğini, ateşte de küçük ölçüde de olsa bunların bulunduğunu, ateşi zenginleştiren bitkilerin oluşturduğu alevin de bu nedenle kutsal olduğunu söylerlerdi. “Alev”e kutsal gözle bakarlardı (Keltler, <http://www.nadirelibol.com.tr/text/keltler.html>). Bunun için de Keltlerin yarattıkları kahramanlık eposlarında da Güneşin adı geçmektedir.

Türk eposlarında mucizevi doğum motifinin çeşitli biçimlerinden biri de kahramanın içilen sudan doğmasıdır. Kelt eposunun bir varyantında Dehtire, içtiği su ile rahmine düşen varlıktan Kuhulin’i dünyaya getirir. “...Dehtire evlatlığının ölümüne herkesten çok üzülür. Üç gün boyunca hiçbir şey yemez, içmez. Sonra, böyle ağır bir keder, onda güçlü bir susuzluk yaratır. İçmek için ona bir bardak su verirler. Kız onu dudaklarına yaklaştırdığında, küçük bir hayvanın ağzına atılmak istediğini hisseder. O bardağı geri çeker. Ama yanındakiler orada hiçbir hayvan olmadığını söylerler. Yine de suyu içmek için bardağı ona verirler. Ve o suyu içtiği zaman hayvan onun ağzından vücuduna girer. Bununla da kız hamile kalır” (İslandskie sagi. İrlandskiy epos, 1973: 585).

Kahramanın Hızlı Büyüme ve Yiğitlik Göstererek Ad Kazanması Motifi

Eposun esas kahramanı ile bağlı bu bölümde Oğuz eposlarıyla ortak özellikler taşıyan birkaç motif kendini gösterir. Bunlar arasında yukarıda bahsettiğimiz hem mucizevi doğum motifi, hem kahramanın hızla büyümesi ve yiğitlik gösterdikten sonra isim kazanması motifini görüyoruz.

Kelt eposunda kahraman Kuhulin’in hızlı büyüme ve yiğitlik göstererek ad kazanması motifi Oğuz eposudaki bu motifle aynıdır. Örneğin, Kelt eposunda çocuğun doğduktan artık üç yaşında olması, adının Setanta olması, ancak Kulan’ın köpeğini öldürdükten sonra Kuhulin olarak adlandırılmaya başlandığı verilmektedir (İslandskie sagi. İrlandskiy epos, 1973: 583-586). “Setanta doğduğu andan itibaren önemli güçlere ve yeteneklere sahiptir. Yedi yaşındayken Konhobor’un hükümdarlığına boyun eğdirmek isteyen 150 saldırganı püskürtür. On iki yaşındayken demirci

Kulan'ın bekçi köpeğini öldürür ve ceza olarak köpeğin yerini alır, ismi Kuhulin (Kulan'ın Köpeği) olarak değişir” (David A. Leeming, 2017: 167).

Kahramanın hızlı büyümesi, mucizevi doğum motifine en yakın, onunla bağlantılı bir motiftir. Propp, masalarda kahramanın hızlı büyümesinden bahsederken hızlı büyümenin mucizevi doğumun bir neticesi olduğuna ve mucizevi doğumu tamamlayan bir unsur olduğuna işaret eder. “Hızlı büyüme motifi, kahramanın, kurtarıcının doğuş motifinden yaratılmıştır. Mutsuzluk anında doğar ve hemen kurtarma çalışmalarına başlar. O büyük doğar, çünkü o dünyadan döndüğünde büyüktür. Ancak kadın büyük bir adam doğuramaz, bu yüzden de masalda alışılmadık bir şekilde hızlı büyümeyi takdim eden, çocuğun bir yetişkine dönüşmesi motifi ortaya çıkar” (Propp, 1976: 240).

Oğuz eposlarında da hızlı büyüme motifine yaygın olarak rastlanmaktadır. Oğuz Kağan eposunda mucizevi şekilde doğan Oğuz da hızla büyür, dil açar, yiğitlik gösterir (Bayat, 1993: 124). Yiğitlik göstererek ad kazanma motifi Oğuznamelerde sıkça rastlanan motiflerdendir. Kitab-ı Dede Korkut eposunda kahramanlık gösteren Oğuz yiğitlerine Dede Korkut isim koyardı. Bunu Dirse Han Oğlu Boğaç Han Boyu'nda açıkça görmek mümkündür. Nitekim Dirse Han'ın oğlu yiğitlik göstererek vahşi boğaya galip gelir ve Oğuz beyleri rica ederler ki, Dede Korkut gelip yiğide isim versin (Kitabi-Dede Korkut, 1988: 134).

Evlenme Motifi

Her iki eposta kahramanın mucizevi doğuşu, hızlı büyümesi, yiğitlik gösterip ad kazanması motiflerinden sonra benzerliği ile dikkati çeken evlenme motifidir. Nitekim Türk eposlarında en çok rastlanan bu motif kahramanın kendine sevgili araması ve önüne konulan sınavlardan geçerek evlenmesini içermektedir. F.Bayat'ın da ifade ettiği gibi, “Genel olarak, Türk kahramanlık eposlarında evlilik motifi özel bir pafosla söylenir. Bu evlenme motifi bahadırılık özelliği taşır. Kahraman birçok halde sevgilisinin peşinden gidip bahadır kızla at binmek, ok atmak, onunla güreşmek veya kızı isteyen başka bahadırlarla yarışmak, kızın babasının verdiği zor görevleri yerine getirmek gibi birçok kahramanlıktan sonra onunla evlenir. Evlilik motifi bu tür eposlarda bütün bir çizgi hattını tanımlar. Bu evlenme motifi ile ya epos tamamlanır, ya da yeni çizgi hattının yaratılması için bir temel oluşturulur” (Bayat, 1993: 21-22).

Hem Dede Korkut Kitabı'nda, hem de Kelt eposunda verilen evlenme motifi yeni çizgi hattının yaratılmasına bir nevi yardımcı olur. Kelt eposunun kahramanı Setanta (Kuhulin) vahşi köpeği öldürerek isim kazandıktan sonra ayrı ayrı yaşlarda gösterdiği yiğitliği, cesareti, güzelliği ile herkesin dikkatini çeker. Herkes kendi kızını Kuhulin'e yakıştırır. Ancak Kuhulin, kendi görüş sevebileceği bir kız arar ve sonunda Emer adında güzel bir kıza rastlar ve ona sevgisini ilan eder. Eposun bu bölümünden Türk eposlarında da rastladığımız sınav motifi ortaya çıkıyor. Emer ve ailesi onun karşısına bir takım talepler koyar ve bu talepleri yerine getirdikten sonra, yani kızını koyduğu sınavlardan geçtikten sonra onunla evlenir. Kuhulin'in evlenmesi sagasında güzel Emer'le evlenmek isteyen Kuhulin'in karşısına sınavlar koyulması şu şekilde anlatılır: "Emer'le tanışan Kuhulin ona kur yapmaya başlar. Kız ise hiçbir erkeğin onlar için belirlediği görevleri yerine getirmeden o diyarda dolaşamayacağını söyler. Kuhulin, Ailbine nehrindeki her bir sığılta bir tane olmak üzere yüz adam öldürmek; dokuz adamlık üç grubu alabalık sekmesi hüneriyle her grubun ortadakini ayakta bırakacak şekilde vurmak ve Kasım'dan ertesi Ağustos'a kadar yılın üç mevsimi boyunca uykusuz kalmak zorundadır" (Bill, 2011: 79). Bu üç sınavdan geçen Kuhulin sonunda Emer'le evlenir ve epos boyunca Emer hep Kuhulin'in yanında tasvir edilir.

Burada dikkati çeken hususlardan biri Dede Korkut Kitabı'nda da rastlanan üç sınav meselesidir. Oğuz eposlarından olan Kitab-ı Dede Korkut'ta Kanturalı'nın karşısına sınav koyulur. Bu sınav da üçtür. Trabzon tekfurunun kızı ile evlenmek için Kanturalı'nın karşısına konulan şarta göre o, kızı istemeye gelen adaylar için tutulan üç vahşi hayvanı öldürmek zorundaydı. Öldüremezse kendisinin başı kesilip kale burcundan asılacaktı. Bu denemelerden yüzü ak çıkan Kanturalı, Selcan hanımla evlenir (Kitabi-Dede Korkut, 1988: 183-191). Kanturalı da, Kuhulin de kızların koyduğu üç sınavı yerine getirdikten sonra evlenebilirler. Her ikisi de sınavdan kaçmayı şanlarına yedirmezler.

Epos kahramanlarının kadınları da onları tamamlayan, onlara yakışır kadınlardır. Gerek Oğuz, gerekse Kelt kahramanlarının eşleri güzellikleri ile birlikte kahramanlıkları, korkusuzlukları, akıllılıkları ile de dikkat çekerler. Beyrek'in sevgilisi Banuçiçek, Kanturalı'nın sevdiği Selcan, Kuhulin'in sevdiği Emer... tüm epos kahramanı sevgilileri ve eşleri kahraman, cesur ve akıllı kadınlardır.

Kelt eposunda Kuhulin'le ilk defa karşılaşan Emer'den genişçe söz edilir. Kuhulin, Emer'e kim olduğunu sorduğunda, eposta halk Emer'i kendi dili ile tasvir eder: O, kadınların en beyazı, saflık örneği, sarsılmaz yasak, gözegörünmeyen koruyucu olduğunu söyler. Hiç kimsenin yakınlaşmaya cesaret edemediği edepli bir kadın olduğunu bildirir. Aynı zamanda kral kızı olduğunu da söyler vs. (İrlandskie sagi, 1933: 112).

Türk halklarının birçok folklor örneklerinde görüldüğü gibi, eski Türk ailelerinde en önemli meselelerden biri de karşılıklı sevgi ve güvene dayanan bir aile kurulmasıdır. Kitab-ı Dede Korkut'taki Duha Koca Oğlu Deli Dumrul Boyu, buna örnek olarak gösterilebilir. Burada Azrail'e kocasının canına karşılık kendi canını vermeye hazır olan kadının sadakat ve mertliğini görüyoruz. Ancak kendi kadınına kıyamayan Deli Dumrul buna karşı çıkar. "Deli Dumrul'la karısının birbirine olan bu ideal aile bağlılığının, sadelik, mertlik ve karşılıklı sevgi yolundaki fedakârlığı karşısında Allah onlara yüz kırk yıl ek ömür verir. Böylece saf ve samimi aile sevgisi gerçek anlamda ölüme galip gelir" (Cemşidov, 1977: 108).

Ailenin karşılıklı sevgiye dayalı kurulmasını ifade eden sahnelerden biri de Bayböre'nin Oğlu Bamsı Beyrek Boyu'nda verilmiştir. "Burada insanların aile kurmasının esası kişisel duygulara, sevgiye, aşka dayanır. Onlar göbekkesti (beşik kertme) olsalar da yine birbirlerini görüp sevmeleri gerekir" (Kitabi-Dede Korkut, 2000: 33).

Epostaki esas kahraman tipi ile bağlantılı bu duruma Kelt eposlarında da rast gelinmektedir. Kelt eposunda da evlenmek isteyen Kuhulin için kız aranmasından bahsedilir. Ancak Kuhulin kendi görüp sevebileceği, güzel, dürüst, akıllı, güçlü bir kadın ister ve onu da bulur. Bu kadın yukarıda bahsettiğimiz Emer olur. Kuhulin karşılıklarına çıkan birçok engelleri aşarak Emer'le evlenir ve ölüm onları ayırana kadar birlikte yaşarlar (İrlandskie sagi, 1933: 105-131).

Eposlarda esas tiplerden olan kahramanların ölümü sahnesi de benzerdir. Nitekim Oğuz kahramanlarından Beyrek, Kelt kahramanlarından Kuhulin ihanet sonucunda, düşmanın kurduğu tuzağa düşerek ölürler (Bak: Kitabi-Dede Korkut, 1988: 221-225, İrlandskie sagi. İrlandskiy epos, 1973: 652-664).

Eposlardaki Yardımcı Tipler

Eposlarda esas kahraman tiplerinden başka her zaman çok da ön planda olmayan yardımcı tipler de bulunmaktadır. Yardımcı tipler eposta esas kahramana en yakın olanlardır. Bu tipler kahramana zor anlarında hep destek olur, yeri geldiğinde onunla birlikte dövüşür, onu korur. Eposlarda yardımcı tiplerin analizi gösteriyor ki onlar, esas kahramandan sonra okuyucunun daha çok dikkatini çeken, daha fazla beğenilen tiplerdir. Bu gibi karakterler Oğuz ve Kelt eposlarında birkaç tanedir. Kitab-ı Dede Korkut eposunda Karaca Çoban, Kahraman Kuhulin'le ilgili Kelt eposunda Arabacı Layg buna örnek olabilir. Salur Kazan'ın Evinin Yağmalandığı Boy'da rastladığımız Karaca Çoban, eposta esas kahraman kadar rağbet görür. Oğuz elinin reisi, kumandanı Kazan Han'ın ava çıkmasını fırsat bilen düşman onun obasına saldırır. Düşmanla tek başına mücadeleye girmekten çekinmeyen çoban, boyun sonuna kadar Kazan Han'a yardım eder ve vatani düşmandan kurtarabilirler (Kitabi-Dede Korkut, 1988: 140-149). Buna benzer olaya Kelt eposunda da rastlıyoruz. Kahraman Kuhulin'in arabacısı Layg onun her zaman yardımcısı ve arkadaşıdır. Kuhulin'in tüm savaşlarında onunla birlikte dövüşür. Kuhulin'in Ölümü sagasında Kazan Han ve çobanı gibi onlar da düşman üzerine birlikte giderler. Ancak bu sagada Kuhulin ve Layg düşman tarafından katledilir (Bak: İrlandskie sagi, 1933: 203-227).

At Esas Kahramanın Yardımcısı Gibi

Eposların esas kahraman tiplerinin yardımcıları arasında at da vardır. Eposlarda at yiğidin yardımcısı, en yakını, vefalı arkadaşı olarak takdim edilir. Bunu araştırma konumuz olan eposlarda da görmek mümkündür. Her iki eposta kahramanların atları baştan sona kadar esas öğelerin yanında yardımcı öge gibi görünürler. Atı yardımcı öge, hatta önemli bir özne olarak görmemizin esas nedeni budur.

“Türklerle ilgili bir çok efsane, destan ve hekâyede at, sahibinin yakın arkadaşı, zafer ortağı, en değerli varlığı sayılmıştır. Savaşdaki faydaları dolayısıyla kuvvet vekudret timsali de olmuştur. At sürüleri ise zenginliğin ifadesi olarak görülmüştür” (Çoruhlu, 2011: 164).

Atın savaşta esas öge olması oğuz metinlerinde de görülmektedir. “At, bu dünyada yalnız onun silâh arkadaşı olduğu için değil, öldükten sonra da öteki dünyada her bakımdan kendisinden yararlanacağına inandığı için ayrı

ve eşsiz bir değer taşımaktadır. Atla erin değerini bir tutan Türkler için, at kişiye arkadaşlarından daha yakındır; onun sadakati lekesizdir. Yarışlarda at kabilenin namusu ve şerefi olur. At, kişiye itibar kazandırır” (Gökyay, 1973: 426).

Epos kahramanlarının atları efsanevi özellikleri, menşeyi, sıradışı özellikleriyle seçkindirler. Kitab-ı Dede Korkut eposunda, babasına mal ve hediye getiren tüccarları kafirlerin elinden kurtaran Beyrek'e tüccarlar onu tanımadan getirdikleri hediyeler içerisinde istediklerini seçmesini söylerler. “Yiğidin de gözü deniz gulunu boz aygırı tuttu, bir de altı perli gürzle desteği beyaz tozlu yayı” (Kitab-i Dede Korkut, 1988: 151-152). Eposun bu bölümünde tüccarların getirdiği ve içerisinde deniz gulunu boz aygırın da olduğu bu hediyeleri zaten Beyrek için getirmiş oldukları anlaşılmaktadır.

Türklerin denizden, deryadan çıkan atlarına Köroğlu eposunda da rastlıyoruz: “Bir gün Alı kişi at sürüsünü derya kıyısına aparmıştı. Atlar deryanın kıyısında otluyordu... Hava yeni ışıklanmıştı, yaşlı kişi bir de baktı ki budur, deryadan iki aygır çıktı. Atlar gelip at sürüsüne katıldılar. İki madyana yakınlaşandan sonra yine dönüp deryaya girdiler” (Azerbaycan destanları, 2005: 7). Eposta görüyoruz ki, sonradan bu aygırlardan olan atlar Köroğlu'nun en yakın silah arkadaşı, dostu, kardeşi oluyorlar.

Kuhulin'in de sihirli atları Başka Dünyadan gelmişlerdi ve kahramanın ölümünden sonra oraya dönüyorlar. Eposta “Kuhulin'in Ölümü” bölümünde atın gölden geldiği ve kahramanın ölüm zamanında göle taraf kaçtığı tasvir ediliyor. “Kuhulin'i aradıkları zaman ilk Boz At ile karşılaşıyorlar. Görüyorlar ki, vücudu tüm kan içerisinde olan at Boz göle taraf kaçıyor. Eğer at bir nefese Boz göle taraf kaçıyor, demek ki kan dökülüp” (İrlandskie sagi, 1933: 207). Görüldüğü gibi, her iki eposta atın ölümsüzlüğü vurgulanmaktadır.

Kitab-ı Dede Korkut'ta Beyrek'in Boz atı, Kelt eposunun esas kahraman tipi olan Kuhulin'in Boz atı ile benzer özelliklere sahiptir ve aynı işlevleri yerine yetirir. O da kahramanın kardeşi, silah arkadaşıdır. Kahramanı tehlike bekleyen zamanlarda onu hisseder, hareketleri ile bildirir. Sahibinin ölümüne ise Boz at çok üzülür. Beyrek kendisine kurulan tuzaklardan çok zaman atının sayesinde kurtulur.

Kuhulin'in de atı Beyrek'in atı gibi olacakları önceden hisseder ve engellemeye çalışır. Kuhulin'in Ölümü sagasında ağır bir savaş arifesinde,

kahraman Maha'dan gelen Boz atının yanına gelir. At sanki sahibinin bu savaşta öleceğini hissettiği için, onun savaşa gitmesine itiraz eder. At üç kez sol tarafıyla ona taraf döner. Bu da kötü bir işarettir. Kuhulin ona der: “Çağırma bu kadar kaba bir şekilde cevap vermek sana yakışmaz, Maha'dan gelen Boz at”. O zaman at itaatkâr bir şekilde sahibine yaklaşır, ama onun gözlerinden kanlı yaşlar akıyordur (İrlandskie sagi, 1933: 207). İnanca göre atın gözü yaşarırsa ya sahibinin, ya da yakınlarından birinin öleceğine inanılırdı (Uraz, 1967: 109). Genel olarak, kahramanın ölümü zamanında atların gözlerinden kanlı yaş akması, kahramanın ölümünden sonra ise atların insan gibi sahibine yas tutması her iki eposun ortak taraflarındandır.

Eposlarda Esas Tiplerden Olan Şamanlar ve Druidler

Oğuzların Kitab-ı Dede Korkut eposunda ve Ulad dönemine ait Kelt eposunda esas tiplerden biri de şamanlardır. Araştırmacıların da belirttiği gibi, “Türk dilli halkların hemen hemen her kahramanlık eposlarında şaman tipi ve şamanlık tasavvurlarının izlerini bulmak mümkündür. Aynı zamanda kahramanlık eposlarında görünen ortak motiflerde de Şamanizm'in etkisi çok güçlüdür. Şamanların ritüel törenlerindeki görüntüleri de motif haline dönüşerek kahramanlık eposlarının özelliğini oluşturmuştur” (Eunkyung, Mamatkul, 2017: 14).

Eski Türk ve Kelt efsanelerinden eposa dönüşümde de kendini gösteren şamanlar efsanelerdeki faaliyetini burada da sürdürür. Kitab-ı Dede Korkut'ta rastlanan ve Dede Korkut karakterinde kendini göstermiş olan Şamanizm'in kalıntılarına Kelt sagalarında da rastlanır. Druid adı altında tesadüf edilen bu karakterler şamanlarla neredeyse aynı görevi yerine getirir.

Şamanın eski Türk metinlerinde rastladığımız başlıca işlevini hem Dede Korkut'ta, hem de Druid'de görebiliriz. Her ikisinde iki dünya arasında aracılık yapma, hastalıkları tedavi edebilme, gelecekte haber verme, törenlerin düzenlenmesi, hastaların iyileştirilmesi, kısırılığın önlenmesi, ad verme fonksiyonu vardır. Dede Korkut Kitabı'nın başında, Dede Korkut gelecekte haber veren olarak takdim edilir. Fakat bu sadece önsözün girişinde böyledir. Burada muhtemelen ondan baksı-şaman gibi bahseden efsanelerin etkisi kendini gösteriyor. Sonraki bölümlerde, önsözün kendisinde de Korkut artık bilge gibi konuşma yapar. Halkın refahı yollarını arar, ad koyar, bir şeyler yaratır, birçok törenleri icra eder. Toplum arasında sosyal sorunların çözümlenmesinde Dede Korkut'a müracaat edilir

(Kasımova, 2016: 860-861). Bunu Dede Korkut eposunun üçüncü boyu olan Bayböre'nin Oğlu Bamsı Beyrek Boyu'nda daha net şekilde görebiliriz. Banu Çiçek'in kardeşi Deli Garcar kardeşini istemeye gelenleri öldürür. Dede Korkut da kızı istemeye giderken Deli Garcar kılıcı çeker ki ona vursun bu sırada Dede Korkut “– Vursan, elin kurusun!”der. Aynı anda Deli Garcar'ın eli kuruyarak gökte kalır ve sadece tövbe etikten sonra eli açılır (Kitabi-Dede Korkut, 1988: 154).

Kelt eposunun kahramanı olan Kuhulinile ilgili sagalarda Druid'lerin şaman misyonuna sıkça rastlamak mümkündür. Kuhulin'in Doğumu sagasında yiğitlik gösterdikten sonra Druid'in ona advermesinden söz edilir. Bundan başka Druid, Dede Korkut gibi gelecekte haber veren biri olarak da dikkat çeker. Eposun bir yerinde Druid, “Eğer Kuhulin bugün eline kılıç alırsa, o gelecekte kahraman olacak, adı herkesin adından çok duyulacak, ancak az yaşayacaktır” diyor. Druid'in söylediği gerçek olur. Aynı gün Kuhulin kral Konhobar'ın kılıcını eline alır ve gelecekte Druid'in de söylediği gibi adı dillere destan olan bir kahraman olur, ancak genç yaşında vefat eder (Kelti. İrlandskie skazaniya, 2000: 83-94).

Druid ve şamanın aynı görevi üstlenmesine başka bir örnek de Kuhulin'in hastalığından bahseden sagadan getirebiliriz. Kuhulin'in Hastalığı adlı bu sagada bir yıldan fazla hasta olan Kuhulin, bayram günü iyileşir. Onun iyileşmesine druidler de yardım eder (Şirokova, 2005: 94-97). Bu sagada druidler tarafından Kuhulin'in iyileşmesi olayının benzerine Kitab-ı Dede Korkut'ta Dirse Han Oğlu Boğaç Boyu'nda rastlıyoruz (Kitabi-Dede Korkut, 1988: 137). Dirse Han'ın kırk nökeri Boğaç'ı yalandan suçlayarak, hanı ona karşı kışkırtırlar. O da oğlunu okla vurup yaralar. Yaralı Boğaç yerde yatarken Boz Atlı Hızır peyda olup, üç defa yarasını eli ile sıvazlar ve ona dağ çiçeği ile anne sütünün merhem olacağını söyler. Böylece Boğaç iyileşir ve intikamını alır. Her iki eposta druid de, Hızır da evliya şeklinde tasvir edilir. Aynı şekilde Kuhulin de şaman misyonunu gerçekleştiren Hızır'ın benzeri olan druidin merhemi ile iyileşir. Evliya ise çoğu zaman insanlara yardım için tanrı tarafından gönderilir. Buna uygun olarak Hızır ve druid de kahramana yardım amacıyla gelmiş evliyalardır.

Dede Korkut Kitabı'nda da görüldüğü gibi Dirse Han Oğlu Boğaç Boyu'nda Boğaç anne sütüne karıştırılmış bitkilerin sihirli gücü ile iyileşir. Keltlerin Öküz Kualngen'in Çalınması sagasında da ağır yaralı Kuhulin

bitkilerin ve suyun sihirli gücünün birleşmesi ile iyileştirilir. Keltlere göre bazı bitkiler kutsal kabul ediliyordu. Onlar geleneksel Kelt dünyasında önemli rol oynamış bitki magiyasında kullanılırdı. Arkaik kültürlerde bazı bitkilerin sihirli ve tedavi edici gücü onların ilahi kökeni ile izah edilirdi: ne zamansa, dönüm kozmik anında (o zaman), Allah bu türün ilk bitkisini buldu ve aldı. Bu nedenle şifalı otlar her türlü tehlikeleri önleyen kurbanların eşliğinde ve özel törenler ile toplanırdı (Şirokova, 2005: 129-130). Kelt eposlarında şunu da görüyoruz ki ne kadar göl, pınar ve nehirde bahsedilse de istenilen özellikte şifalı su hep bitkilerle etkileşimde oluşuyor. Sırf bitkiler ona sihirlilik özelliği veriyor. Kuhulin'le ilgili sözü edilensagada ağır yaralanmış Kuhulin'le köylüler ilgileniyorlar. Onlar Kuhulin'i nehirlere ve Konaylle Muirtemne akarsularına götürüyorlar ki yara ve kesiklerini yıkayıp iyileştirsinler. Çünkü Tuata De Danann Kuhulin'i koruyarak, çaylara ve Konaylle Muirtemne akar sularına ot döküyordu (Şirokova, 2005: 121).

Sonuç

Sonuç olarak araştırma konumuz olan Oğuz ve Kelt eposlarını incelediğimiz zaman ilginç bulgularla karşılaştığımızı söyleyebiliriz. Bu bulgulardan en önemlileri eposlardaki esas kahraman ve yardımcı tiplerde kendini göstermektedir. Çünkü onlar arasındaki benzerlik, yakınlık dikkat çekmektedir. Bu karakterler eposlarda neredeyse aynı görevi üstlenmişlerdir. Örneğin, Kelt eposunun esas kahramanı olan Kuhulin Oğuz eposunda esas kahraman olan Beyrek, Ganturalı ile aynı görevi üstlenmiştir. Eposlarda bu kahramanların doğumundan tutmuş, gösterdikleri yiğitlikler, ölüm sahnelerine vb. neredeyse aynı şekilde rastlanmaktadır. Sanki Kelt eposunda druid Dede Korkutun yerini alıyor ve onunla hemen hemen aynı görevi yerine getiriyor. Ya da yardımcı tiplerden olan Karaca Çobanının yerinde burada Arabacı Laygı görüyoruz. Folklor örneklerinde sık rastladığımız at imgesi de her iki eposda kahramana yardımcı olan tiplerden biri ve en önemlisidir. Atla ilgili sahneler bu eposlar arasındaki benzerliğin bariz örneğidir.

Hatta her iki halkın eposlarında rastlanan esas ve yardımcı tiplerin incelenmesi birçok benzer ve aynı motiflerin de ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bunun en çarpıcı örneğini Oğuz, Kazan Han, Beyrek, Ganturalı gibi Oğuz kahramanlarını Kelt kahramanı Kuhulinle kıyaslayarak gördük. Aynı zamanda Oğuz eposundaki motiflerin çoğuna Kelt eposunda da rastladık.

Kahramanın mucizevi doğumu, hızlı büyüme, kahramanın yiğitlik gösterdikten sonra ad kazanması, evlenmesi, ölümü vb. motifler her iki eposun ortak taraflarındandır.

Doğal olarak, bu tür paralelliklerin sayısını daha da artırmak mümkündür. Bu paralellikler sadece esas ve yardımcı tiplerde, onlarla bağlı motiflerde değil, aynı zamanda birçok ritüellerde, bayramlarda, hayvan ve bitki imgelerinde de kendini göstermektedir. Biz burada sadece Oğuz ve Kelt eposlarında rastlanan bazı esas ve yardımcı tiplerden, onlarla ilgili ortaya çıkmış önemli motiflerden bahs etdik. Ancak bu araştırma gelecekte daha kapsamlı şekil alacaktır. Çünkü Oğuz ve Kelt halklarının eposlarını farklı taraflardan incelemek ve karşılaştırmak, tarihsel ve kültürel benzerlikler açısından önemli bilgiler elde etmeye olanak sağlayacaktır.

KAYNAKLAR

- Azerbaycan destanları. (2005). IV cild. Bakı: Çırag.
- BAYAT, F. (1993). Oğuz epik enenesi ve “Oğuz Kağan” destanı. Bakı: Sabah.
- BEYDİLİ, C. (2003). Türk mitoloji sözlüğü. Bakı: Elm.
- BİLL, P. (2011). Kelt mitolojisi. İstanbul: Kalkedon.
- CEMŞİDOV, Ş. (1977). Kitabi-Dede Korkut. Bakı: Elm.
- DAVİD, Adams, L. (2017). A’dan Z’ye Dünya Mitolojisi. Çeviren: Nurdan Soysal, İstanbul: Say Yayınları.
- EUNKYUNG O., Mamatkul J. (2017). “Türk kahramanlık destanlarında şaman etkisi ve Kore destan geleneğinin anlaşılması için bir giriş”. Millî Folklor 114: 5-15
- GÖKYAY, Orhan, Ş. (1973). Dedem Korkutun Kitabı. İstanbul: Başbakanlık kültür müsteşarlığı.
- İrlandskie sagi. (1933). Perevod, predislovie, vstupitelnaya ctatya i kommentariia A.Smirnova. Moskva: Academia.
- İrlandskie sagi. İrlandskiy epos. (1973). Perevod A.A.Smirnova // BVL. Moskva: Hudojestvennaya literatura.
- JİRMUNSKİY, V.M., ZARİFOV, H.T. (1947). Uzbekskiy narodniy geroičeskiy epos. Moskva: Ogiz.
- KASIMOVA, F. (2016). “Dede Korkut ve Kelt Druidleri”. III Uluslararası Türk Dünyası Kültür Kongresi “Dede Korkut ve Türk Dünyası” (19-23 Ekim 2015). İzmir: 857-862
- Kelti.İrlandskie skazaniya. (2002). Perevod L.Volodarskoy. Moskva: Art-fleks.
- Keltskaya mifologiya: Ençiklopediya. (2002). Moskva: Eksmo.
- Kitabi-Dede Korkut. (1988). Bakı: Yazıcı.

Kitabi-Dede Korkut. 1300. (2000). Makaleler mecmuesi. Bakı: Maarif.

OĞUZ, M. Öcal ve diğer. (2008). Türk halk edebiyatı el kitabı. Editör: M.Öcal Oğuz. Ankara: Grafiker Yayıncılık.

PROPP, V.Y. (1976). Folklor i deystvitelnost. Moskva: Nauka.

Şarur folklor örnekleri. (2018). I kitab. Tertibçiler: Muhtar Kazımoğlu, Fidan Gasımova. Nahçıvan: Ecemi.

ŞİROKOVA, N.S. (2005). Mifi keltskih narodov. Moskva: Astrel.

TANRIVERDİ, Ə. (2012). “Dede Korkut Kitabı”nda at kultu. Bakı: Elm ve tahsil.

URAZ, M. (1967). Türk mitolojisi. İstanbul: Hüsniyatıyat.

İnternet kaynakları

URL -1: “Uladskiy çikl”, https://ru.wikipedia.org/wiki/Уладский_цикл – (Erişim: 10.07.2019)

URL-2: “Keltler”, <http://www.nadirelibol.com.tr/text/keltler.html> – (Erişim: 09.07.2019)